

Л.В. Ящук

**Описові способи ідентифікації особи на Житомирщині XVI – XVII ст.
(чоловічі іменування)**

Антропонімічний матеріал рукописних та опублікованих писемних пам'яток Житомирщини XVI – XVII ст. свідчить, що на цій території, як і в усій Україні зазначеного періоду, не було якоїсь норми щодо вживання власних особових назв і, відповідно, способи найменувань були довільними. Унаслідок чого та сама особа ідентифікувалася по-різному – одно- чи багатолексемно: *Анѣтона Кудеевича шеѡца з села Вересовѡ* (1647 ЖК 12, 43) / *Анѣтона Шевѡца* (там само) / *Анѣтона* (там само) / *Анѣтона шеѡца вересо(в)ско(го)* (там само) / *Антонна Кудеевича ше(в)ца Вересо(в)* (там само 70 зв.); *«пано(в) Немиричо(в), сыно(в) Ю(р)я, Влади(с)лава, Стефана Немирычо(в)»* (1630 ЖК 8, 307 зв.) / *«Ю(р)я, Влади(с)лава и Стефана сыно(в)... его м(л) пана Стефана Немирича»* (там само 310) / *пану Стефанови на Чернехове Немиричови* (1651 ЖК 14, 68) / *па(н) Немири(ч)* (там само) / *пана Стефана Немирича* (там само 68 зв.).

У пропонованій статті розглянуто аналітичні засоби іменування осіб чоловічої статі на Житомирщині XVI – XVII ст., до складу яких уходять апелятиви, переважно по лінії спорідненості чи свояцтва, або прийменниково-іменникові відтопонімні означення особи.

Варто зазначити, що довгий час не було єдиного підходу до класифікаційної схеми способів ідентифікації особи й термінології, яка пов'язана з нею. Р.Й. Керста, використавши традиційний спосіб групування українських чоловічих іменувань XVI ст. за кількістю компонентів, виокремлює, крім одночленних, двочленних і тричленних, ще й *описові найменування*, у яких широко використовується апелятивна лексика, різні прийменникові й посесивні конструкції¹. Класифікуючи антропонімію Прикарпатської Львівщини кінця XVIII – початку XIX ст., І.Д. Фаріон також застосовує «зовнішній принцип компонентної кількості» й з-поміж трикомпонентних способів ідентифікації особи виділяє *описові утворення* з лексемами «войт», «присяжний», «старий», «молодий», «син», «зять» або з відойконімними назвами². Л.О. Тарновецька підкреслює, що в ревізьких записах I-ої половини XIX ст. поширена *описова ідентифікація* особи через родинні та інші відносини³.

Залежно від особливостей словесних засобів, використовуваних у писемних пам'ятках XIV – XVIII ст. для ідентифікації особи, М.Л. Худаш класифікує найменування на три групи: власне антропонімічні, апелятивні, *мішані*, або *антропонімічно-апелятивні*. Останні поєднують особові назви людини й відповідні апелятивні окреслення – допоміжні означення у формі опису за відношенням до інших осіб чи якихось об'єктів. Науковець радить класифікацію описових іменувань «базувати на виділенні й описі типового з відзначенням різноваріативності та вказівки на інші описові комбінації, що залежали переважно від особистого уподобання писаря або якоїсь ситуації чи випадку»⁴.

Такого ж принципу класифікації способів і засобів ідентифікації особи дотримуються Р.І. Осташ («Реєстр Війська Запорозького 1649 року»),

В.В. Денисюк (чоловічі та жіночі іменування українських історіографічних пам'яток другої половини XVII – XVIII ст.), Л.В. Ящук (чоловічі іменування Житомирщини XVI – XVII ст.)⁵.

С.М. Пахомова, схарактеризувавши всю розгалуженість термінів, робить спробу уніфікувати термінологію і, коли мовиться про кількісний склад іменувань, пропонує вживати терміни *однолексемне* – *багатолексемне іменування*. Кількісний зміст багатолексемного іменування дослідниця визначає залежно від числа онімів, а також лексем, котрі перебувають у процесі онімізації. При описі схем і зразків численних однотипних багатолексемних іменувань, на думку науковця, найбільш прийнятним є термін *антропонімна формула* (АФ), який передбачає «неодновимірний, багатоступеневий характер номінації особи», представлений значним числом однотипних іменувань. «У протилежному випадку варто вести мову про *оказіональне іменування*»⁶.

Багатолексемні антропонімічні формули С.М. Пахомова розглядає у двох групах: *прості*, які складаються з двох антропонімолексем, і *складні*, утворені поєднанням трьох чи більше антропонімолексем, із *синтетичними* та *аналітичними* компонентами⁷. «Найдавнішими, судячи з динаміки різних моделей патронімів у давньослов'янських текстах та реконструкції складних патронімічних суфіксів, – наголошує ономаст, – були аналітично виражені патронімічні назви, які слугували відповіддю на запитання *чий?* і включали до свого складу апелятив *син* та присвійний прикметник від особового імені батька з одним із посесивних суфіксів»⁸.

Виділення багатьма дослідниками в окрему групу *описових*, або *мішаних*, іменувань із вказівкою на спорідненість чи свояцтво, незважаючи на давність існування одних (патронімічних) і ситуативність виникнення інших, зумовлене, на нашу думку, їхнім однаковим кількісним (компонентним) і якісним (функціональним) складом, що підтверджує студійований антропонімічний матеріал Житомирщини XVI – XVII ст.

В аналізованому антропоніміконі іменування особи за її відношенням до іншої особи, здебільшого по лінії свояцтва, поширюється переважно на ідентифікацію представників нижчих верств суспільства. Частовживаними в складі аналітичних антропонімічних формул, крім *син*, є лексеми *зять* (уживається так само часто, як і *син*) та *брат* (удвічі менше фіксацій): *Фе(д)ка Ралова сына* (1618 ЖК 7, 730), *у Мо(и)сея Бу(д)нового зятя* (1647 ЖК 12, 59 зв.), *Петръ Ро(д)ко(в) бра(т)* (1586 ЖК 1, 145 зв.). Продуктивність цих лексем в описових іменуваннях відзначають й інші дослідники⁹. Р.Й. Керста підкреслює, що в чоловічих іменуваннях XVI ст. особова назва іменованого здебільшого доповнюється вказівкою на ім'я, рід заняття, прізвисько тестя або тещі, а описові назви зі словом *син* трапляються рідше, що, очевидно, зумовлене тим, що іменування по батькові або по матері частіше виступали в патронімічній або матронімічній формі (на *-овичь*, *-евичь*, *-енко*, *-укь*, *-еня*, *-ать*, *-инь*, *-ишин*, *-овое*)¹⁰.

Зрідка в досліджуваних антропонімічних формулах Житомирщини XVI – XVII ст. уживаються лексеми *братанич*, *внук*, *дядько*, *муж*, *прийма*, *свояк*, *тесть*, *шурин*: *Макара Соколова братанича* (1606 ЖК 4, 343), *Я(с)ка*

Трусово(го) внука (1647 ЖК 12, 39), *Ивана Ковалишыное мужа* (1630 ЖК 8, 662), *Ивань Жданишинъ прийма* (1595 АЮЗР 6, 1, 246), **Улисе(и)**, *Сидораши(н) своя(к)* (1609 ДМВН 130), *Ле(в)ко шури(н) Семереньчичо(в)* (1585 ЖК 1, 79). Пор. поодинокі приклади описового іменування шляхти: у *Ва(с)ка с-на Миха(и)лова Щениеве(ц)ского* (1587 ЖК 1, 270); «п-ну *Стани(с)лавови Петровому сыну*» (1605 ЖК 4, 63 зв.); «на *Гануса Ни(х)ля(н)та, ни(м)ца, и на Уна(н)ю Де(д)ко(в)ского, те(с)тя Ганусово(з)[о]*» (1605 ДМВН 86).

С.М. Пахомова наголошує, що антропонімні сполучення, утворені приєднанням до імені особи деривата від власної назви когось із родичів, крім батька, – «нетипові для ділового стилю, спонтанні найменування, викликані комунікативними особливостями мовленнєвої ситуації»¹¹.

В аналізованих антропонімоформулах переважає прямий порядок слів із препозицією особового імені. Це здебільшого християнське ім'я в адаптованій до української мови формі: *Васика и Фе(с)ка Коваловы(х) сыновъ* (1650 ЖК 13, 387 зв.), *Hawryło Sulemiszyn zięć* (1683 АЮЗР 7, 1, 509), *Сидора брата Нестюрово(го)* (1618 ЖК 7, 730), *Ва(с)ко, Я(ц)ко(в) шури(н)* (1609 ДМВН 131); зрідка слов'янське ім'я чи прізвищева назва (ПН) номінованого – патронім, прізвисько чи відтопонімне означення: *Borys Jaroszow zięć* (1651 АЮЗР 6, 1, 578); *Жасюка Стецкова сына* (1618 ЖК 7, 730), пор. *Жаслав, Жаско* (Чучка 2011 с. 182); *Жда(н), Ка(с)яно(в) шури(н)* (1609 ДМВН 130); *Косци Новаковому зятеви* (1650 ЖК 13, 454 зв.); *Данеленькови брати Дацикови Хаевому* (1650 ЖК 13, 454 зв.); *Бо(л)кунови(ч) Па(в)ло(в) сы(н)* (1606 ЖК 4, 316); *Па(л)ко(в)ски(и) Се(р)ко(в) зят(т)* (1649 Р 311).

Посесив від власної назви когось із родичів зазвичай містить посесивно-патронімічні форманти **-ов (-ев)**, **-ин**, зрідка посесивно-матронімічні **-ин, -ишин**: *Дмитра Пупче(н)кового зятя* (1650 ЖК 13, 387 зв.), *Ива(н) Анъдрее(в) сы(н)* (1586 ЖК 1, 145 зв.), *Фе(с)ка Хоминого сина* (1647 ЖК 12, 39), *Ива(н) Ши(н)ка(р)чи(н) зят(т)* (1606 ЖК 4, 373 зв.), *Я(с)кови зятеви Прокопишиному* (1650 ЖК 13, 454 зв.). Тому пристаємо до думки упорядників збірника актових документів «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.» про те, що в іменуванні *Коца(н) брат* описка, оскільки *Кошка* + суфікс **-ин** > *Коци(н)* (1609 ДМВН 131), пор. дволексемні синтетичні іменування: *Кошка Куриле(н)ко* (1609 ДМВН 132) і *Ма(р)тинъ Кошка* (1630 ЖК 8, 558).

Інколи стосунок іменованого до певної особи (переважно сина до батька чи матері) у пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст. передається іншими засобами, зокрема: а) суфіксом **-ск**: *Анъдрея Корозъванъско(го) сына* (1647 ЖК 12, 63 зв.), пор.: *Ивана Курозъвана* (там само) і словотвірні варіанти патронімів у простих синтетичних антропонімічних формулах: *Яна Калины* (1584 АЖМУ 119) / *Яна Кали(н)ско(з)[о]* (там само), *Ма(р)тина Е(в)сюкового* (1647 ЖК 12, 80 зв.) / *Ма(р)тина Е(в)сюко(в)ско(го)* (там само 80); б) безприйменниковим родовим відмінком ПН-прикметників: *Iwan Kiscego syn* (1651 АЮЗР 6, 1, 577), *Jowdak Kartnego syn* (там само 578), *Ивань Шепелово(и) сы(н)* (1606 ЖК 4, 315 зв.), *Иванови синовы Береже(н)ско(и)* (1650 ЖК 13, 454 зв.). Безприйменниковий родовий відмінок поодинокі

трапляється і в ПН-іменниках: *Андрѣя сина Са(в)ки Ме(л)ника* (1647 ЖК 12, 40), *Гри(у)кови Дмитриса новому брату* (1650 ЖК 13, 455), *Ма(т)фея сына Снугира мешчанина ирѣгачовського* (1643 ЖК 10, 125), пор. прийменниковий родовий відмінок: *зя(т) Ива(н) у Савки* (1609 ДМВН 130).

У зафіксованому іменуванні «*Костюкъ, зять Москалевичъ*» (1595 АЮЗР 6, 1, 248), на нашу думку, допущено помилку (вірогідно, мало б бути *зять Москалевъ*), бо суфікс **-евичъ** виконує, як відомо, не посесивну, а закріплену за ним патронімну функцію, називаючи не зятя за тестем, а сина за батьком.

Апелятив у складі досліджуваних аналітичних антропонімних формул уживається як в постпозиції до антропонімів, так і в інтерпозиції (див. приклади вище). Іменування *Пили(н) за(т) Да(ш)ко(в)* (1586 ЖК 1, 125 зв.) / у *Пилипа Да(ш)кова зятѣ* (1586 ЖК 1, 125 зв.) свідчать про те, що пост- або інтерпозиція апелятива взаємозамінні. Лише у двох випадках лексеми *брат, зять* трапляються на початку іменування: *зя(т) Ива(н) у Савки* (1609 ДМВН 130); *брата Богданова на (у)мя Грицка* (1587 ЖК 1, 269 зв.).

Найбільш поширені в пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст. дволексемні аналітичні антропонімні формули:

І. **Ім'я** номінованого + **посесив** із суфіксами **-ов (-ев), -ин** від імені батька, тестя, брата тощо + **апелятив** (у пост- або інтерпозиції): **Впанаса Внопькового сына** (1647 ЖК 12, 58 зв.), **Савце синові Иваньковому** (1650 ЖК 13, 454 зв.), **Ива(н), Влиссее(в) зя(т)** (1609 ДМВН 132), **Трохима, // Дорошово(го) зятя** (1635 АЖГУ 1, 109–110); **Иванъ Илинъ братъ** (1618 АЮЗР 3, 1, 247), **Ва(с)ка брата Гришкова** (1605 ЖК 4, 212 зв.).

Посесив у таких іменуваннях утворюється також переважно від християнських імен, серед яких фіксуємо: *Антон, Дацко, Каленик, Кирик, Конон, Пашко, Савка, Семен, Сенко, Сергей, Степан, Супрун, Тедор, Яков, Якуб, Януш, Яцко* та ін. (докладніше див.: Ящук II с. 245–254): іноді від слов'янських імен чи похідних від них ПН: *Петро Бутиковъ с-нь* (1649 Р 194) – *Бутик* < *Бут*: П.П. Чучка в словниковій статті до імені *Бут* наводить цілу низку припущень щодо його походження, зокрема *Бут* < *Голобут, Будимиръ, Буда, Вохут* (див: Чучка 2011 с. 91), пор. ПН у пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст.: *Бут* (1606, 1649), *Бутко* (1611), *Бутович* (1583–1587, 1595, 1605–1606, 1611, 1630, 1647); *Ми(с)ка Трусового внука* (1647 ЖК 12, 39) – слов'янське ім'я *Трус* < композита *Trusimir* (Чучка 2011 с. 344); *Borys Jaroszow zięc* (1651 АЮЗР 6, 1, 578) – *Ярош* – розмовний варіант давніх двоосновних офіційних слов'янських імен *Ярослав* або *Яромир* (Чучка 2011 с. 371), який співвідноситься з календарними *Ярема, Ярофій* (Чучка 2005 с. 646), пор.: *Ярошъ Богонька* (1605 ЖК 4, 232), *Ярошка* (1588 ЖК 1, 359) (Зн. в.); ім'я *Ярош*, як і *Богдан*, наявне в іменуванні простолюдинів і шляхти Житомирщини XVI – XVII ст.: *Богдан* – відповідно 22,3% : 8,47%, *Ярош* – 11,4% : 6,1% серед слов'янських імен (докладніше див: Ящук I с. 121); *Ты(м)ко Завѣшинъ зя(т)* (1649 Р 194) – *Завиша* < *Завидъ* з гіпокористичним формантом *-ша*; «перші українські записи цього імені походять із XV ст.», а в XVII ст. згадане ім'я виступає тільки в ролі ПН при

особовому імені (Чучка 2011 с. 191), пор.: *Ю(р)я Завиши* (1605 ДМВН 80), *Яна Завиши* (1617 ЖК 7, 662); *Waśko Hołubow zięć* (1683 АЮЗР 7, 1, 511): П.П. Чучка зазначає, що давнє слов'янське ім'я *Голуб* використовувалося в Україні у функції імені майже до XVII ст. (у балканських слов'ян і дотепер є офіційним іменем), із XV ст. від нього часто утворювалися патроніми (Чучка 2011 с. 129); пор. ПН Житомирщини XVI – XVII ст.: *Голоб* (1586), *Голуб* (1587, 1605–1606, 1651, 1683), *Голубович* (1618), *Голубкович* (1611).

II. **Ім'я** номінованого + **посесив** із суфіксами **-ов (-ев), -ин** від ПН батька, тестя, брата тощо + **апелятив** (у пост- або інтерпозиції): *Гаврилови синови Даценьковому* (1650 ЖК 13, 455), *Силу Сидоре(н)ково(го) сына* (1643 ЖК 10, 266), *Ю(р)ка Бабо(н)чина сына* (1606 ЖК 4, 340 зв.); *Ва(с)кови Безборо(д)ковому зятеви* (1650 ЖК 13, 455), пор.: *Безборо(д)кови старому* (там само 454 зв.), *Косци Новаковому зятеви* (1650 ЖК 13, 454 зв.), *Пе(т)ра Кудлаєво(го) зятя* (1647 ЖК 12, 39).

Твірною базою значної кількості таких прізвищевих назв стали апелятивні назви за родом діяльності та професією: *Ми(с)кови Калачьниковому синови* (1650 ЖК 13, 600), *Пилипови Чабановому синови* (там само 599 зв.), *Стефанъ атамано(в) сын* (1618 ЖК 7, 683), *у Ере(ш)ка сына атаманова* (1587 ЖК 1, 247); *Петро Ковалєвъ зя(т)* (1649 Р 196), *Гри(ц)ко, зя(т) Па(с)тухо(в)* (1609 ДМВН 130), *Ма(т)фєєви зятеви Маляровому* (1650 ЖК 13, 454 зв.), *Feško zięć Vobrowników* (1683 АЮЗР 7, 1, 509); *Ва(с)ко, Кра(в)цо(в) бра(т)* (1609 ДМВН 131), *у Івана Попового брата* (1647 ЖК 12, 58 зв.), *Ма(р)тина брата Ковалєва* (1605 ЖК 4, 228).

Розглядаючи відношення *індивідуальне прізвисько* : *апелятив*, М.Л. Худаш наголошує, що в іменуваннях за професією (а в XIV – XV ст. – і за місцем проживання) закладена менша потенція власне антропоніма, ніж, наприклад, у відапелятивному прізвиську за фізичною вадюю чи якоюсь іншою особливістю людини. Мовознавець пропонує у вирішенні цього питання «керуватися положенням, згідно з яким в умовах дії звичаєвого права в офіційній, адміністративно-юридичній практиці ідентифікації особи апелятиви виконували роль важливого ідентифікаційного засобу, особливо щодо соціальних низів суспільства»¹². Пор. в антропоніміконі Житомирщини XVI – XVII ст.: «*Стани(с)лавъ, што былъ уря(д)никомъ у пана Ко(ш)ковъского в Же(р)деле, Ля(х); други(и) па(с)ту(х) Ми(с)ко; трети(и) ѡ(в)ча(р) Семень; че(т)ве(р)ты(и) Юрокъ; пяты(и) свина(р) Якубъ; шо(с)ты(и) Ми(с)ко плугато(р); семы(и) шинька(р) Ти(м)ко; ѡ(с)ми(и) хлопецъ-погони(ч) Ва(с)ко*» (1630 ЖК 8, 296). І.В. Єфименко вважає, що такі антропоніми, які вказують на заняття, у XVI ст. уже є прізвищевими назвами¹³.

В аналізованому матеріалі наявні іменування, які ідентифікують особу за її відношенням до хазяїна чи панського двору: *Я(н)ко, слуга пана // Бутовичо(в)* (1590 АЖГУ 1, 76–77); *на Семену моло(д)цу п-на Че(р)касово(м)* (1587 ЖК 1, 299 зв.); *Лукьяна, слугу римарового* (1583 АЖМУ 63).

Іноді зовнішня форма й лексична деталізація описових іменувань залежали не тільки від характеру писемної пам'ятки, а й від манери або звички автора¹⁴. Зокрема, досліджувані пам'ятки засвідчують назви, у яких описовий елемент

ніби пов'язує наступне іменування з попереднім: «*Petr Tolstyj, Hrynes brat iego... Wasyl Desynicz, Fedor brat ieho... Jwanec Naumowicz, Hira brat ieho*» (1552 АЮЗР 7, 1, 149) та «*Radko, Misko syn iego*» (1683 АЮЗР 7, 1, 509); Пор.: у «Реєстрі» сім таких прикладів¹⁵.

У поодиноких випадках особа могла ідентифікуватися тільки посесивом від власного імені чи ПН батька, тестя, брата тощо, а її власне ім'я пропускалося (М.Л. Худаш називає такі іменування апелятивними)¹⁶: *сыну Кицькоюму* (1635 АЖГУ 1, 138), *Нрысков зięс* (1683 АЮЗР 7, 1, 511), у *Голенищова зятя* (1600 АЮЗР 1, 6, 290), пор.: *зя(т) Петра Де(г)тяра* (1609 ДМВН 131). Очевидно, такої характеристики вистачало, щоб ідентифікувати особу в офіційному документі¹⁷.

Тричленні антропонімні формули в пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст. трапляються вкрай рідко, пор.: *Степанови Кравъцеви Седуковому синови* (1650 ЖК 13, 547), *Еска Василевича брата Евхимово(г)[о]* (1586 ЖК 1, 182 зв.); *Гри(ц)кови синови Ча(р)но(и) Мары* (1650 ЖК 13, 599 зв.), *Шипошика Волчого Зуба сына* (1650 АЮЗР 6, 1, 565), *Данеленькови брату Дацкови Хаевому* (1650 АЮЗР 3, 4, 486), а також *Андрея Асавулку Ковалевого сына Валкового* (1650 АЮЗР 6, 1, 565).

Крім того, в «Актовій книзі Житомирського гродського суду (1649–1650 рр.)» фіксуємо деталізовані ускладнені описи при ідентифікації особи, які включають апелятиви *син* і *зять*: *Мине Яцисиново(и) сыну Шевъцовому Якубовому зятєви* (1650 ЖК 13, 547), *Я(с)кови Рыбаковому синови и зятєви Янъкови Чабанови* (там само 600). На думку В.О. Шевцової, «види номінацій часто взаємопов'язуються, чим досягається глибина повідомлення про особу та ступінь її ідентифікації»¹⁸. Р.І. Остах вважає, що, можливо, існували якісь екстралінгвальні фактори, які викликали більш детальну ідентифікацію особи¹⁹.

Іноді в документі при переліку кількох чи багатьох номінованих буває важко визначити мова йде про одну особу чи про різних осіб, як-от: «...*Па(р)сученько(м) бра(т)и Упанасови Усови Данилушъкови Ло(г)винови Манащишиному синови Ва(с)кови Жоръникови...*» (1650 ЖК 13, 600), де *Данилушъкови Ло(г)винови Манащишиному синови* може = *Данилушъкови і Ло(г)винови Манащишиному синови*.

З огляду на проведений аналіз чоловічих іменувань Житомирщини XVI – XVII ст. констатуємо, що досліджувана антропонімна система, будучи неунормованою, особливо в ідентифікації представників нижчих прошарків суспільства, перебуває на етапі пошуку нових засобів іменування особи. Для цього вона використовує давню схему: «ім'я номінованого + аналітично виражена патронімічна назва», наповнюючи її другим компонент іншим, посесивним значенням. Пор.: в ідентифікації простолюдинів кількість двочленних синтетичних формул, другий компонент яких має посесивно-патронімічний формант *-ов (-ев)*, *-ин* або посесивно-матронімічний *-ин*, *-ишин*, удвічі менша, ніж кількість описових іменувань особи за її відношенням до іншої особи – батька, тестя, брата тощо (див.: Яшук II с. 96–98, 243–247).

Ідентифікація особи за місцем походження чи проживання також може здійснюватися аналітично, за допомогою прийменниково-іменникової

конструкції. С.М. Пахомова наголошує, що відтопонімна ознака в іменуванні представників нижчих кіл українського суспільства хоч мала аналітичний вигляд – топонімічна назва вживалася у формі родового відмінка з прийменником, відповідаючи на запитання *звідки?*, – проте найчастіше визначення простолюдинів за топонімічною ознакою здійснювалося субстантивно, з використанням суфіксів *-ець, -ин*²⁰.

В іменуванні соціальних низів Житомирщини XVI – XVII ст. антропонімічні формули з відтопонімною ознакою, вираженою аналітично, представлені як двома, так і трьома лексемами:

I. **Ім'я** номінованого (переважно християнське) + відтопонімічне означення у формі прийменниково-іменникової конструкції з прийменником *з (зе, зь, с)*: *Игната с Кремьяноє* (1586 ЖК 1, 138 зв.), *Семе(н) з Радомышля* (1585 ЖК 1, 105 зв.), *Сенко з Деря(ж)ни* (1583 АЖМУ 62), пор.: *Seliwon Prychoży z Vobruyska* (1552 АЮЗР 7, 1, 147), *Jwan z Litwy prychoży* (там само 148).

II. **Ім'я** номінованого + його **ПН** + відтопонімічне означення у формі прийменниково-іменникової конструкції з прийменником *з (зе, зь, с)*: *Ивана Тимошевича зь Татарини(ч)* (1606 ЖК 4, 328), *Фе(д)ко(м) Де(м)яновичо(м)* з *Ла(в)рова* (там само 364), *А(н)дре(и) Каленикови(ч) с Тули(н)* (1585 ЖК 1, 97), *Ва(с)ко Чо(р)нышови(ч) зе (З)взгля* (там само 105 зв.). Іноді трапляється непрямий порядок слів, пор.: *с Коте(л)ни А(н)дрея Крамара* (1585 ЖК 1, 106), *с Тулинъ Лехно Ги(р)манови(ч)* (1583 АЖМУ 51).

Зрідка фіксуємо й чотирилексемні АФ: *Евсе(и) Тимофееви(ч) Баранови(ч)* з *Гошова* (1585 ЖК 1, 121 зв.), пор.: *Е(в)се(и) Баранови(ч)* з *Гошова* (1586 ЖК 1, 123).

Невелику групу іменувань становлять конструкції з прийменником **в**: *А(н)дре(и) ру(д)ни(к) в Бараше(х)* (1606 ЖК 4, 331 зв.); *Гри(ц)ко Шафоро(ст) в Грежане(х)* (там само), *Яна Забю(ц)кого в Бараша(х)* (там само), *у Пилипа в Забро(д)ю* (1635 АЖГУ 1, 165); пор.: *Rawel w Pinczukowey chacie* (1651 АЮЗР 7, 1, 468), *Семенови в Цикавсько(и) хате* (1650 ЖК 13, 454 зв.).

Зрідка такі іменування містять ще й родові назви *село, селище, місто*: *А(н)дре(и) з села То(л)мача* (1605 ЖК 4, 200), *А(н)дрея з села Бабки* (там само 134 зв.), пор.: *Ивана зь села менованого Ба(б)ки* (там само), *Фе(д)ка з села Чопачо(в)* (1605 ЖК 4, 134 зв.); *Bendey otaman z seliszcza Czerniechowsko* (1552 АЮЗР 7, 1, 149); *Ха(р)ко Жукови(ч) з ме(с)та Трыле(с)* (1606 ЖК 4, 364 зв.).

Засвідчено випадки деталізації опису шляхом поєднання в одному іменуванні різних характеристик особи, здебільшого за спорідненістю чи свояцтвом і місцем походження чи проживання носія: *Андрієва сына с Краснобо(р)ки* (1618 ЖК 7, 923), *атаманова сына с Краснобо(р)ки Аврама* (там само), *Бартошова сына с Краснобо(р)ки* (там само), пор.: «*жида Абра(м)ка А(р)фисцыного зятя с Паволочи*» (1643 ЖК 10, 137), а також *Jwanec z Łuska Koszel prozwiszczom* (1552 АЮЗР 7, 1, 148).

Поодинокі трапляються іменування, побудовані у вигляді складнопідрядного речення: «*Янушь, которы(и) ме(ш)кае(т) в Са(м)горо(д)ку*» (1606 ЖК 4, 290).

Значна частина іменувань містить ойконіми, які є або були на географічній карті Житомирщини: **У**стана з Ве(р)ховни (1618 ЖК 7, 923) – с. *Верхівня* Ружинський р-н; А(н)дрея з Вышеви(ч) (там само) – с. *Вишевичі* Київська, Волинська губ. Радомисльський пов., суч. Радомисльський р-н (АТУЖ с. 229); Ва(с)ко Чо(р)ньшови(ч) зе (З)вѣгля (1585 ЖК 1, 105 зв.) – м. *Звягель* (суч. м. *Новоград-Волинський* – районний центр); Андриева сына с Краснобо(р)ки (1618 ЖК 7, 923) – *Краснобірка* Київська, Волинська губ. Радомисльський пов., суч. Радомисльський р-н (АТУЖ с. 322); Игната с Кремьяноє (1586 ЖК 1, 138 зв.) – с. *Кремне* (*Кремно*, *Крем'яне*) Волинська губ. Овруцький, Коростенський пов., суч. Лугинський р-н (АТУЖ с. 324); Ко(с)тю(к) з Лещина (1605 ЖК 4, 151) – с. *Ліщин* (до 1926 р. містечко) Волинська губ. Житомирський пов., суч. Житомирський р-н (АТУЖ с. 341); з Нори(н)ска Ва(с)ко Ку(з)ми(ч) Бо(н)даровичъ (1586 ЖК 1, 167) – с. *Норинськ* (до 25.10.26 містечко) Волинська губ. Овруцький пов., суч. Овруцький р-н (АТУЖ с. 369); Макаре(и) Кушне(р) с Овручо(з)[о] (1586 ЖК 1, 212 зв.) – суч. м. *Овруч* – районний центр; Bendey otaman z seliszczza Czerniechowskoho (1552 АЮЗР 7, 1, 149) – смт. *Черняхів* (до 25.06.23 містечко) Волинська губ. Житомирський пов., суч. районний центр (АТУЖ с. 491); До(л)мата с Чу(д)нова (1585 ЖК 1, 106) – суч. смт. *Чуднів* – районний центр; **У**ле(к)сея Ка(р)повича зъ Шу(м)ска (1587 ЖК 1, 245) – с. *Шумськ* (*Великий Шумськ*) Волинська губ. Житомирський пов., Троянівський р-н; фактично ліквідоване 1952 р., зняте з обліку 26.09.60 (АТУЖ с. 491).

Назви населених пунктів, засвідчені в описових іменуваннях Житомирщини XVI – XVII ст., бувають омонімічними з назвами населених пунктів інших областей України: Ма(р)тина з Горо(д)ка (1606 ЖК 4, 366) – с. *Городок* Київська губ. Махнівський, Бердичівський пов., суч. Ружинський р-н Жт (АТУЖ с. 249), пор. н.п. *Городок* Вн, Вл, Льв, Рв, Тр, Хм, Чрг; Е(в)се(и) Баранови(ч) з Гошова (1586 ЖК 1, 123) – с. *Гошів* Волинська губ. Овруцький пов., суч. Овруцький р-н Жт (АТУЖ с. 250), пор. с. *Гошів* ІФ; Лу(к)я(н) з села Ива(н)кова (1606 ЖК 4, 365) – сс. *Іванків* Волинська губ. Житомирський пов., суч. Андрушівський і Черняхівський р-ни Жт (АТУЖ с. 292); пор. н.п. *Іванків* Вн, Кв, Тр; Дрозденка зъ Межиречки (1618 АЮЗР 3, 1, 214) – сс. *Межирічка* – три н.п. суч. Романівський, Коростенський, Радомисльський р-ни Жт; х. *Межирічка* на 17.12.26 Словечанський р-н Жт, станом на 01.10.41 на обліку не значиться (АТУЖ с. 359); пор. с. *Межирічка* Крв; Miszko z Moszczanicy (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – с. *Мощаниця* Лугинський р-н Жт, зняте з обліку 17.07.01; с. *Мощаниця* (*Рудня-Мощаниця*) Волинська губ. Овруцький пов., суч. Овруцький р-н Жт, у довіднику 1946 р. пропущене, узяте на облік під сучасною назвою 27.02.61 (АТУЖ с. 369); пор. н.п. *Мощаниця* Вл, Рв; Рома(н) **У**(в)сѣны(и) зъ Слободы (1586 ЖК 1, 207) – хх. *Слобода* Ємільчинський і Малинський р-ни Жт, станом на 01.10.41 на обліку не значаться; уроч. *Слобода* Ємільчинський р-н Жт, станом на 01.10.41 на обліку не значиться (АТУЖ с. 443); суч. *Слобода* Овруцький р-н Жт – до 26.08.57 *Вовча Слобода*; *Слобода* Народицький р-н Жт – до 07.06.46 *Слобода Віслоцька*, зняте з обліку 21.06.91 (АТУЖ с. 443); пор. н.п. *Слобода*

Вн, ІФ, Кв, Рв, См, Хм, Чрв, Чрг; с *Пилиповичъ Ивана а Ма(р)[к]а Федотовичо(в)* (1582 АЖМУ 39) – сс. *Пилиповичі* Радомишльський і Новоград-Волинський р-ни ЖТ; пор. н.п. *Пилиповичі* Кв, Пл; *Семе(н) з Радомишля* (1585 ЖК 1, 105 зв.) – м. *Радомишль* ЖТ, пор. с. *Радомишль* Вл; *Jwan z Slobodyszcz* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – с. *Слободище* Волинська губ. Житомирський пов., суч Бердичівський р-н ЖТ (АТУЖ с. 444), пор. с. *Слободище* Вн; *А(н)дре(и) Каленикови(ч) с Тули(н)* (1585 ЖК 1, 97) – с. *Тулин* Волинська губ. Житомирський пов., 27.06.69 об'єднане з с. *Ліщин* (АТУЖ с. 475), пор. с. *Тулин* Тр; у *Кли(м)ка зъ Чаиковъки* (1630 ЖК 8, 691 зв.) – с. *Чайківка* Київська, Волинська губ. Радомисльський пов., суч. Радомишльський р-н ЖТ; с. *Чайківка* (до 1956 р. хутір) Волинська губ. Житомирський, Полонський пов., Чуднівський, Романівський р-н ЖТ, станом на 01.03.61 на обліку не значиться (АТУЖ с. 487); пор.: н.п. *Чайківка* Од, Хрк, Чрк.

В аналізованих антропонімних формулах фіксуємо ойконіміми інших областей України, з-поміж них і ті, які межують із Житомирською: *А(н)дрея з села Бабки* (1605 ЖК 4, 134 зв.) – с. *Бабка* Рв; *А(н)дрея Ше(в)ца з Бере(з)ного* (1605 ЖК 4, 173 зв.) – н.п. *Березне* Рв, Хм; *Wasilec z Żorawna* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – н.п. *Журавне* Вн, Льв, См; *Zanec z Korca* (1552 АЮЗР 7, 1, 147) – м. *Корець* Рв; *Ма(р)ти(н) з Лысове(и)* (1606 ЖК 4, 365) – с. *Лисівці* Тр; *Tisza z Łuska* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – м. *Луцьк* Вл; *Ко(р)нея з Межиреча* (1585 ЖК 1, 106) – н.п. *Межиріч* Днп, Зп, Рв, См, Чрк; н.п. *Межиріччя* Льв, Рв, Чрв; *Masowka z Milatyna* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – н.п. *Милятин* Вл, Льв, Рв; *Tereszko z Połonnoho* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – н.п. *Полонне* Рв, Хм; на *Го(н)чаре(н)ка з Рачина* (1618 ЖК 7, 923) – н.п. *Рачин* Вл, Рв; *Chilec z Titkowa* (1552 АЮЗР 7, 1, 148) – с. *Титьків* Хм; *Ха(р)ко Жукови(ч) з ме(с)та Трыле(с)* (1606 ЖК 4, 364 зв.) – н.п. *Триліси* Кв, Крв.

Зрідка в іменуваннях відображені топоніми інших держав: *Махут з Mozyra* (1552 АЮЗР 7, 1, 147) – м. *Мозир* Гомельська область (Білорусь), *Jwan z Litwy prychożyi* (1552 АЮЗР 7, 1, 148).

Варто відмітити, що в іменуванні простолюдинів відтопонімичні похідні утворюються від назв сіл, вихідцями з яких були їхні носії, а в іменуванні шляхти (землевласників, бояр, князів) вони утворюються від назв володінь і є показниками належності до певного роду²¹.

В ідентифікації представників феодальної верхівки переважає АФ «ім'я носія + ПН + відтопонімне означення у формі прийменниково-іменникової конструкції з прийменниками *з, на* (в інтер- або постпозиції)»: *Янови з Брезя Креньтовському* (1651 ЖК 14, 61); *Аньдрея з Дубровици Фи(р)лея* (1630 ЖК 8, 11 зв.) / *Аньдрея Фѣ(р)лѣя з До(н)бровице* (там само 497 зв.), пор.: *Аньдрѣя Фѣ(р)лѣя* (там само 497) / *Фѣрълѣя* (там само 497 зв.); *Геронима з Ри(т)вя(н) Зборо(в)ско(го)* (1647 ЖК 12, 39); *Стефану на Ки(ч)кора(х) Стрыбылови* (1651 ЖК 14, 5), пор.: *Стефа(н) Стрыбы(л)* (там само 2); *Ма(т)фея Немирича на Уле(в)ску* (1605 ЖК 4, 169 зв.); *Микола(и) Ха(р)ли(н)ски(и) на У(с)троглядича(х)* (1605 ДМВН 26); *Стани(с)лаву Ха(р)ли(н)скому на Хабно(м)* (1605 ЖК 4, 78); *Вълади(с)лава на Че(р)нехови Немирича* (1643 ЖК

10, 286), пор.: *Влади(с)лавъ Немири(ч)* (там само); *Стефанови на Чернехове Немиричови* (1651 ЖК 14, 68), пор.: *Стефана Немирича* (там само 68 зв.) / *Немири(ч)* (там само 68); *Фило(н) Ворони(ч) на Шумьску* (1639 ЖК 4, 1, 152), пор.: *Филоно(м) Ворониче(м)* (1638 ЖК 4, 1, 114). У декількох випадках відтопонімна ознака в АФ набуває синтетичної форми: *Коньдрата Хребтовича з Бочурина* (1609 ДМВН 178) / *Ко(н)драту Хребтовичу Бочури(н)скому* (там само); *Абра(м) Мышка з Ва(р)кови(ч)* (1595 ЖК 4, 1, 18 зв.) / *Миха(и)лови Мышце Ва(р)ко(в)скому* (1597 ЖК 4, 1, 31 зв.).

Особливість ідентифікації представників вищих верств суспільства полягає в наявності в АФ відтопонімного означення особи в прийменниково-іменниковій формі й похідної від нього ПН: *Пе(т)ру Будишевському з Будишева* (1611 АЖГУ 124), пор.: *Пе(т)ра Будише(в)ско(г)[о]* (там само 243); *Вазилімъ з Выгова Выговскимъ* (1696 ЖК 3, 240) / *Базилімъ з Вигова Виговскимъ* (1701 ЖК 17, 3); *А(н)дрея Лешы(н)ско(го) з Ле(ш)на* (1606 ЖК 4, 283) / *А(н)дрея Леши(н)ско(го) з Ле(ш)на* (там само 370 зв.), пор.: *А(н)дрея Леши(н)ско(го)* (там само 369 зв.); *Яна з Негребьки Негребецького* (1635 АЖГУ 1, 111); *Ви(н)це(н)того Ре(н)ко(в)ско(го) з Репо(к)* (1606 ЖК 4, 296 зв.) / *Ви(н)це(н)того Репко(в)ско(го) з Ропо(к)* (1611 АЖГУ 358), пор.: *Вицентого Репко(в)ско(го)* (там само); *Ма(р)тина Си(л)ни(ц)кого з Си(л)нича* (1606 ЖК 4, 367); *Яна з Увелинъ Увелинського* (1647 ЖК 12, 88), пор.: *Яна Увелинського(го)* (там само); *Стани(с)лавови з Уха(н) Уха(н)скому* (там само 35); *Андре(и) з Червьина Червви(н)ски(и)* (там само 91), пор.: *Андрея Червинського* (там само), а також *Яна на Замо(с)тю Замо(с)кого* (1635 АЖГУ 1, 150) / «*Яномъ зъ Замо(ст)я Зомо(и)ски(м), старо(с)тою калуски(м)*» (1644 ЖК 4, 1, 211 зв.); *Фра(н)цишокъ на Потоку Потоцьки(и)* (1678 ОК 15, 1, 29), пор.: *Фра(н)цишкомъ Потоцьки(м)* (там само 35).

За нашими спостереженнями, у текстах актових документів Житомирщини XVI – XVII ст. відповідники (паралельні форми) описових іменувань в ідентифікації простолюдинів – їхні однолексемні оніми – імена, пор.: *Ва(с)ка брата Гришкова* (1605 ЖК 4, 212 зв.) / *Ва(с)ко(м)* (там само 212), *Пили(н) за(т) Да(ш)ко(в)* (1586 ЖК 1, 125 зв.) / «*Пилипово(г)[о] вла(ст)ного меду*» (там само); *Лу(к)я(н) з села Ива(н)кова* (1606 ЖК 4, 365) / *Лу(к)я(н)* (там само), *Игната с Кремьяное* (1586 ЖК 1, 138 зв.) / «*у того (ж) Игната*» (там само); *у Кли(м)ка зь Чаиковьки* (1630 ЖК 8, 691 зв.) / *Къли(м)ко* (там само), *Ма(р)ти(н) з Лысове(ц)* (1606 ЖК 4, 365) / «*того Ма(р)тина*» (там само), *А(н)дре(и) з села То(л)мача* (1605 ЖК 4, 200) / *А(н)дрея* (там само), *Федора Волошина зь села Лебединецъ* (1605 ДМВН 80) / *Федора* (там само). А в ідентифікації представників вищих верств населення паралельно до АФ з аналітичним компонентом уживаються здебільшого дволексемні формули – ім'я + ПН, трохи рідше фіксуємо однолексемні оніми – ПН, украй рідко – імена (див. приклади вище): *Ѡна(н)ю Де(д)ко(в)ско(го), те(с)тя Ганусово(г)[о]* (1605 ДМВН 86) / *Ѡна(н)ею Де(д)ко(в)ски(м)* (там само 87) / *Ѡнаньею* (там само); *Ада(м) з Брусилова Кисе(л)* (1647 ЖК 12, 49 зв.) / *Адамови Киселеви* (1630 ЖК 8, 496) / *Кисе(л)* (там само), пор. інші типи

іменувань: *Адамови з Брусилова Киселю Низькини(ц)кому* (1630 ЖК 8, 693) / *Адама Киселя Ни(з)кини(ц)ко(го)* (там само 496).

Отже, наявність аналітичних і синтетичних антропонімних формул у пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст. – наслідок неунормованого вживання власних особових назв у зазначений період. Аналізовані антропонімоформули поширені серед представників різних соціальних верств нерівномірно, зокрема в ідентифікації панівної верхівки поодинокі трапляються іменування особи за її відношенням до іншої особи. Крім того, у документах паралельно з описовими іменуваннями представників соціальних низів використовуються переважно їхні однолексемні оніми, а представників вищих верств – здебільшого дволексемні, тобто ідентифікація особи на досліджуваній території здійснювалася в соціальному плані неоднаково й неодноразово.

Скорочення

АЖГУ 1 – Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік / Підгот. до вид. В.М. Мойсієнко. Житомир, 2004.

АЖГУ – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р. / Підгот. до вид. А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко. Житомир, 2002.

АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / Підгот. до вид. М.К. Бойчук. К., 1965.

АТУЖ – Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795–2006: Довідник: Офіційне видання / Упоряд. Р.Ю. Кондратюк, Д.Я. Самолук, Б.Ш. Табачник. – Житомир, 2007.

АЮЗР – Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов. К., 1859–1914 (перша цифра означає частину, друга – том).

ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: Зб. акт. док. / Підг. до вид. В.В. Німчук та ін. К., 1981.

ЖК 1 – Актова книга Житомирського гродського суду (1582–1588 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 1.

ЖК 3 – Актова книга Житомирського гродського суду (1598–1773 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 3.

ЖК 4 – Актова книга Житомирського гродського суду (1605–1606 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 4.

ЖК 7 – Актова книга Житомирського гродського суду (1617–1618 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 7.

ЖК 8 – Актова книга Житомирського гродського суду (1630 р.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 8.

ЖК 10 – Актова книга Житомирського гродського суду (1643 р.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 10.

ЖК 12 – Актова книга Житомирського гродського суду (1647–1648 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 12.

ЖК 13 – Актова книга Житомирського гродського суду (1649–1650 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 13.

ЖК 14 – Актова книга Житомирського гродського суду (1651–1652 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 14.

ЖК 17 – Актова книга Житомирського гродського суду (1701–1713 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 17.

ЖК 4, 1 – Актова книга Підкоморського суду Житомирського повіту Київського воєводства (1584–1644 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 4, оп. 1, од. зб. 1.

ОК – Актова книга Овруцького гродського суду (1678–1680 рр.) // Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 15, оп. 1, од. зб. 1.

Р – Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підг. до друку: О.В. Тодійчук (голов. упоряд.), В.В. Страшко, Р.І. Осташ, Р.В. Майборода. К., 1995.

Чучка 2005 – Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів, 2005.

Чучка 2011 – Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород, 2011.

Ящук I – Ящук Л.В. Антропонімія Житомирщини XVI – XVII ст.: Дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Житомир, 2008.

Ящук II – Ящук Л.В. Антропонімія Житомирщини XVI – XVII ст.: Дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Додатки. Житомир, 2008.

Вл – Волинська область
Вн – Вінницька область
Днп – Дніпропетровська область
Жт – Житомирська область
Зп – Запорізька область
ІФ – Івано-Франківська область
Кв – Київська область
Крв – Кіровоградська область
Лв – Львівська область
Од – Одеська область
Пл – Полтавська область
Рв – Рівненська область
См – Сумська область
Тр – Тернопільська область
Хм – Хмельницька область
Хрк – Харківська область
Чрв – Чернівецька область
Чрг – Чернігівська область
Чрк – Черкаська область
губ. – губернія
пов. – повіт
пор. – порівняйте
р-н, р-ни – район, райони
суч. – сучасний

¹ Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. К., 1984. С. 37–40.

² Фаріон І. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). Львів, 2001. С. 40–42.

³ Тарновецкая Л.А. Становление украинских фамилий Буковинского Поднестровья (на материале ревизских сказок первой половины XIX века). К., 1990. С. 13.

⁴ Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К., 1977. С. 141.

⁵ Ідентифікація особи в реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 р.: Транслітерація тексту. К., 1995. С. 505–512; Денисюк В.В. Антропоніми в українській історіографічній традиції другої половини XVII – XVIII ст.: Монографія. К., 2006. С. 22–73; Л.В. Яшук Антропонімія Житомирщини XVI – XVII ст.: дисер на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. К., 2008. С. 25–59.

⁶ Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: Монографія. Вид-ня 2-ге, доповнене і перероблене. Ужгород, 2012. С. 72–73.

⁷ Там само. С. 74.

⁸ Там само. С. 84.

⁹ Худаш М.Л. Зазнач. праця. С. 142; Осташ Р.І. Зазнач. праця. С. 509–510; Фаріон І. Зазнач. праця. С. 41; Тарновецька Л.А. Зазнач. праця. С. 13.

-
- ¹⁰ Керста Р.Й. Зазнач. праця. С. 38.
- ¹¹ Пахомова С.М. Зазнач. праця. С. 184.
- ¹² Худаш М.Л. Зазнач. праця. С. 128.
- ¹³ Єфименко І.В. Українські прізвищеві назви XVI ст. К., 2003. С. 7.
- ¹⁴ Худаш М.Л. Зазнач. праця. С. 143.
- ¹⁵ Осташ Р.І. Зазнач. праця. С. 509.
- ¹⁶ Худаш М.Л. Зазнач. праця. С. 139.
- ¹⁷ Керста Р.Й. Зазнач. праця. С. 38.
- ¹⁸ Шевцова В.О. Називання жителів середньонаддніпряньського Лівобережжя (на матеріалі середньонаддніпряньських лівобережних пам'яток другої половини XVII – XVIII ст.) // Питання словотвору. К., 1979. С. 167.
- ¹⁹ Осташ Р.І. Зазнач. праця. С. 510.
- ²⁰ Пахомова С.М. Зазнач. праця. С. 188.
- ²¹ Wójtowicz M. Древнерусская антропонимия XIV – XV вв. Северо-Восточная Русь. Poznań, 1986. С. 119.